

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи

Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота з теми:

Формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL2-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Анна ЧАЙКОВСЬКА

Керівник:

Світлана ФЕДОРЕНКО

доктор педагогічних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В КЛАСАХ З УЧНЯМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ.....	10
1.1. Зміст роботи асистента вчителя в класах з учнями, які мають порушення мовлення.....	10
1.2. Асистент учителя як член команди психолого-педагогічного супроводу учнів з порушеннями мовлення.....	15
1.3. Дидактично-методичне забезпечення діяльності асистента вчителя.....	22
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СТАНУ ЗДАТНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В КЛАСАХ З УЧНЯМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ.....	27
2.1. Методика констатувального етапу дослідження.....	27
2.2. Інтерпретація отриманих даних.....	32
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В КЛАСАХ З УЧНЯМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ.....	42
3.1. Організаційно-педагогічні умови формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення.....	42
3.2. Методичні рекомендації щодо формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення.....	61
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена багатьма факторами, зокрема: діяльністю батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку щодо надання дітям можливості навчатися у загальноосвітніх навчальних закладах разом із однолітками та проживати в сім'ї, діяльністю громадських організацій, міжнародні зобов'язання держави, що визначають відповідну державну політику тощо.

Найфундаментальнішим втіленням прав людини на міжнародному рівні стала Загальна декларація прав людини ООН, прийнята ООН 10 грудня 1948 року, яка проголошувала рівні права всіх людей без винятку.

Серед інших численних міжнародних документів, ратифікованих Україною, важливими є Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) та Конвенція ООН про права людей з інвалідністю (2006 р.), де у статті 24 «Освіта» зазначено, що «держави-учасники Конвенція повинна впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях». В Україні основними нормативно-правовими документами, які захищають права та основні свободи громадян, є: Конституція України (1996 р.), Закон України «Про Уповноваженого з прав людини» (1997 р.), Закон України «Про засади Запобігання та протидія дискримінації в Україні» (2013).

Для впровадження інклюзії в шкільну практику вчителі повинні змінитися. Вони мають прийняти та зрозуміти нову освітню парадигму, нові способи організації навчального процесу, розробити навчально-методичні ресурси, оволодіти сучасними методами диференційованого та особистісно орієнтованого навчання (залежно від індивідуальних потреб учня). Вчителі повинні спілкуватися між собою, працювати в командах з іншими вчителями та фахівцями, батьками, учнями, представниками громади, щоб визначити, які зміни необхідні для впровадження інклюзивних практик безпосередньо в їхньому навчальному закладі.

Інклюзивна практика реалізує доступ до освіти за місцем проживання та створює необхідні умови для ефективного навчання кожного, у тому числі дітей, незалежно від їх індивідуальних особливостей, розумових та фізичних здібностей.

Збільшення кількості дітей з порушеннями мовлення є проблемою не лише України, а світової. Рівень підтримки, гуманізму та толерантності у ставленні до дітей з особливими потребами, можливість надати їм доступну та якісну освіту є показниками рівня розвитку суспільства, в якому вони проживають.

Реалізація права на освіту дітей з вадами здоров'я вважається одним із найважливіших завдань державної політики у сфері соціально-реабілітаційної освіти. Отримання такими дітьми якісної загальної та професійної освіти є однією з головних і необхідних умов їх успішної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, ефективної самореалізації в різноманітній професійній і громадській діяльності. Метою роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку є інтеграція в сучасну систему суспільних відносин. Діти народжуються з великим потенціалом пізнавати світ у всій його красі, жити, розвиватися і творити в ньому. Спілкування – одна з основних потреб людини. Дитина з особливими потребами – це не пасивний член суспільства, а особа, яка має право на задоволення власних соціальних потреб, на працю, відпочинок, створення сім'ї, на пенсію, на доступ до культурних цінностей.

Створення належних і комфортних умов для навчання дітей-інвалідів у державних навчальних закладах, навчання та участь у професійній діяльності громадян, які належать до категорії «інваліди», є важливою ознакою демократичного цивілізованого суспільства.

Інклюзивна освіта є першим кроком до визнання цінності та поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності та унікальності та забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві.

Формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи з учнями, які мають порушення мовлення, є актуальною темою в педагогіці та логопедії, так:

- М. Салігман визначила особливості психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- Л. Гупало та Р. Юскевич розробили принципи організації навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- М. Староверова визначила напрями подолання шкільної неуспішності у дітей в умовах інклюзії;
- Т. Скрипник презентувала психолого-педагогічні технології супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі;
- І. Демченко обґрунтувала сутність, структуру, критерії та показники готовності вчителів та вчителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивного навчання;
- І. Юхимець та Л. Савчук провели моніторинг готовності педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

За останнє десятиліття дослідженню проблеми залучення людей з особливими потребами присвятили свої праці вітчизняні вчені, зокрема С. Богданов, Г. Гаврюшенко, А. Колупаєва, Н. Найда, Н. Софій, І. Ярмошук та ін. до навчання в закладах освіти, їх реабілітації та соціалізації до соціальних норм, специфіки роботи педагогічних працівників в умовах інклюзивного навчання, використання ефективних форм і методів соціально-педагогічної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю ґрунтовного аналізу особливостей роботи асистента вчителя з дітьми з мовленнєвими порушеннями, важливістю дієвого педагогічного супроводу молодших школярів із різними порушеннями мовлення у закладах освіти, необхідністю формування здатності асистента вчителя до здійснення ефективної педагогічної підтримки здобувачів початкової освіти із різними

мовленнєвими деструкціями. У сучасних наукових розвідках більше уваги приділяється напрямом роботи асистента вчителя з учнями з різними видами порушень, в тому числі з мовленнєвими порушеннями. Проте поза кутом наукового зору залишається дослідження стану готовності й здатності асистентів вчителів до здійснення дієвого організаційно-методичного супроводу учнів з мовленнєвими порушеннями у закладах освіти.

Об'єкт дослідження – професійна діяльність асистента вчителя.

Предмет дослідження – особливості організаційно-методичної роботи асистента вчителя в класах з учнями, які мають порушення мовлення.

Завдання дослідження:

1. Розкрити зміст роботи асистента вчителя в класах з учнями, які мають порушення мовлення.
2. Описати дидактично-методичне забезпечення діяльності асистента вчителя.
3. Визначити стан здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення.
4. Визначити організаційно-педагогічні умови та сформулювати методичні рекомендації щодо формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення.

Методи дослідження:

теоретичні (аналіз, систематизація й узагальнення наукових праць з проблеми дослідження);

емпіричні (опитування, педагогічний експеримент).

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні уявлень про особливості організаційно-методичної роботи асистента вчителя в класах з учнями, які мають порушення мовлення.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що проведено вивчення стану сформованості здатності асистентів вчителів до

організаційно-методичної роботи в класах з учнями, що мають порушення мовлення.

Практичне значення результатів наукового пошуку полягає у можливостях їх використання в освітньому процесі підготовки асистента вчителя у ЗВО.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, проміжних і загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 72 сторінки.

ВИСНОВКИ

У межах наукового пошуку нами розкрито зміст роботи асистента вчителя в класах з учнями, які мають порушення мовлення, описано дидактично-методичне забезпечення діяльності асистента вчителя, визначено стан здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення; встановлено організаційно-педагогічні умови та сформульовано методичні рекомендації щодо формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення.

Проведене дослідження є підставою для формулювання таких висновків:

1. Зміст роботи асистента вчителя із дітьми з ООП з порушеннями мовлення має охоплювати педагогічний супровід корекції мовних порушень дітей з ООП; надання педагогічної підтримки у мовній підготовці дітей з ООП; надання консультацій дітям і роз'яснення стосовно виконуваних на уроці мовних завдань; відстеження динаміки мовного розвитку дітей з ООП; коригування індивідуальних програм дітей з ООП. Працюючи з дітьми з порушеннями мовлення, асистент вчителя деталізує учня елементи уроку, контролює виконання ними вступних і закріплювальних вправ, подає необхідну інформацію вчителю. Асистент вчителя — це повноправний член команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, на якою покладено функції сприяння навчанню, соціалізації дітей з ООП, забезпечення особистісно орієнтованого вектору освітнього процесу.

2. Основним дидактико-методичним забезпеченням діяльності асистента вчителя при супроводі дітей з порушеннями мовлення є: картки Гленна Домана, картки PECS, жести, піктограми, мобільний застосунок для розвитку мовлення та полегшення вербальної комунікації Digital Inclusion. Також асистент вчителя, працюючи з дітьми з порушеннями мовлення, може

використовувати різні методи і форми роботи: робота з малими фольклорними жанрами, артикуляційні вправи, ігри вправи, сюжетно-рольові ігри, логоритмічні вправи тощо.

3. Для перевірки стану здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, нами виокремлено мотиваційний (передбачає стійку зацікавленість асистента вчителя методикою роботи з учнями, які мають порушення мовлення; прагнення асистента вчителя продуктивно співпрацювати з учнями з мовленнєвими порушеннями, готовність до організації продуктивної спільної навчальної діяльності учнів із нормотиповим розвитком із учнів з порушеннями мовлення); когнітивний (визначається наявністю знань, необхідних для здійсненні організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення); діяльнісний (відображає фахову вправність у здійсненні організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення); особистісний (служує відображенням високого рівня особистого усвідомлення необхідності продуктивної організації методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, її важливості у професійній діяльності педагога); ціннісно-мотиваційний, знаннєво-інформаційний, операційно-діяльнісний, особистісно-соціалізаційний критерії; початковий, середній, достатній, високий рівні.

4. Емпіричним дослідженням встановлено, що найвищі показники здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, зафіксовано за мотиваційним і особистісним компонентами, найнижчі – за когнітивним і діяльнісним компонентами. Це свідчить про те, що майбутні асистенти вчителя мотивовані й прагнуть здійснювати організаційно-методичний супровід дітей з порушеннями мовлення, розуміють свою роль у цьому процесі, проте їм не вистачає для цього достатнього обсягу знань, умінь, навичок.

5. Для формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, нами запропоновано такі організаційно-педагогічні умови: розширення системи знань, умінь і навичок, необхідних для організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, через проходження вебінарів, семінарів, тренінгів, майстер-класів; проходження здобувачами вищої педагогічної освіти педагогічної практики в класах з учнями, що мають порушення мовлення. У межах перевірки згаданих вище організаційно-педагогічних умов формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, було проведено навчальний семінар для бакалаврів і магістрів на тему «Особливості розвитку мовлення в учнів з мовленнєвими порушеннями», навчальний семінар для бакалаврів і магістрів з участю вчителів-логопедів, дефектологів, практичних психологів на тему «Робота асистента вчителя з учнями з мовленнєвими порушеннями», соціально-психологічний тренінг семінар для бакалаврів і магістрів на тему «Поведінка асистента вчителя в інклюзивному освітньому просторі», відвідано майстер-класи вчителів-логопедів, запропоновано тематику вебінарів із питань організаційно-методичного супроводу учнів, що мають мовленнєві порушення; заслухано звіти і презентації студентів-практикантів, які працювали в класах з учнями, що мають порушення мовлення.

6. Методичні рекомендації щодо формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, передбачають запровадження додаткових модулів, спрямованих на підвищення рівня здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення, за когнітивним і діяльнісним компонентами; налагодження дієвого співробітництва із іншими фахівцями, що здійснюють супровід учнів з порушеннями мовлення у системі закладів загальної середньої освіти;

поглиблення співпраці асистентів учителів з учителями щодо здійснення організаційно-методичного супроводу учнів з порушеннями мовлення.

Перспективу подальших наукових пошуків в означеному напрямі становить написання науково-педагогічних і методичних статей з питань формування здатності асистента вчителя до організаційно-методичної роботи в класах з учнями, які мають порушення мовлення. Перспективний науковий інтерес також становить розробка дидактично-методичних матеріалів для роботи асистента вчителя у класах з учнями, що мають порушення мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
2. Асистент учителя в інклюзивному класі: Навчально-методичний посібник/ Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда; [Під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
3. Богачук Ю.В. Теоретико-методологічні засади розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення засобами художньої літератури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2015. Вип. 29.С.16-21.
4. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник; за ред. Богуш А. Друге видання, доповнене. К.: Видавничий Дім: Слово , 2011. 704 с.
5. Бондаренко Н.В. Вплив музичного мистецтва на мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1 (57). С. 45-52.
6. Бондарєва Л.І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організації в економічних університетах: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2006. 250с.
7. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.07. Кривий Ріг, 2001. 238с.
8. Вебінар як форма дистанційного інтерактивного навчання. URL: <https://osvita.ua/vnz/43979/> (дата звернення: 20.11.2023).

9. Вітюк В.В. Науково-методичний супровід інноваційної діяльності загальноосвітнього навчального закладу. URL: <http://vippo.org.ua/files/scientific-work/5/> (дата звернення: 20.03.2024).

10. Дарда С.М. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ: у 2 частинах. Частина 2. Вид. 2-ге, без змін. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 200 с.

11. Дзигаленко Л. М. Розвиток фахової компетентності вчителів технологій у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2018. 257с.

12. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник; уклад. Н. М. Могильова. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна. 123 с.

13. Залізняк А. М. Усна народна творчість як засіб розвитку мовлення дітей. *Київський науково-педагогічний вісник*. 2017. №10 (10). С.16-20.

14. Ільїна Н. В. Методологічні основи корекції розвитку образного мовлення у дошкільників із тяжкими мовленнєвими порушеннями. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. праць / відп. ред. В. М. Синьов. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. №15. С. 103 – 105.

15. Кабельнікова Н. В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти): навчальний посібник. Херсон: Борисфен-про, 2017. 222с.

16. Канюка О. В. Алгоритм обстеження мовлення дітей із ЗНМ. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-algoritm-obstezhennya-movlennya-ditey-iz-znm-139128.html> (дата звернення: 20.03.2024).

17. Карпюк А. І., Гаврилова Н. С. Особливості розвитку дітей з порушенням мовлення. Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології; за ред. Н.С.

Гаврилової. Вип.14. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В. 2021.С. 82-89.

18. Кляп М., Барна Х. Логоритмічні вправи як корекційний засіб подолання загального недорозвинення мовлення. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки. Вип. 9: Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика: матеріали 9-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 березня 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [головред. Малишевська І. І.[та ін.]. Умань: Візаві, 2023 р. С. 72-75.

19. Коваль Л. В., Рубан О. М. Здобутки та перспективи інклюзивної освіти в Україні за результатами соціологічного дослідження. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: Наук.-метод. зб.: Випуск 4. Частина 1 / Заред. В. В. Засенко, А. А. Колупаєвої. К., 2013. С.193–204.

20. Колісник О.Г. Особливості формування мовленнєвої культури майбутнього вчителя початкових класів. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 151. С. 130-135.

21. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: Наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. К.: Видавнича група «Атопол», 2011. 274 с.

22. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: від основ до практики: Монографія / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. К. : ТОВ «Атопол», 2016. 152 с.

23. Колупаєва А. А. Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі / А. А. Колупаєва, Л. В. Коваль, Н. М. Компанець та ін. К.: ТОВ «Атопол», 2014. 285 с.

24. Колупаєва А. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 197 с.

25. Колупаєва А., Наконечна Л. Універсальний дизайн у підготовці та навчанні: підходи, визначення та використання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2017. №13. С. 18–22.
26. Компанець Н. М. Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з особливими освітніми потребами. К., 2018. 56 с.
27. Компанець Н. М. Проекція проблем розвитку дитини на рівні піраміди навчання Вільямса та Шеленбергера. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 1. С. 60–69.
28. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 46–63.
29. Литовченко С. В. Специфіка роботи асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(1). С. 252–260.
30. Лола Д. А. Розвиток активного мовленнєвого словникового запасу дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення 2 рівня. VI Міжнародна конференція «Харківський природничий форум». 18-19 травня 2023 р. Харків, 2023. С. 293-296.
31. Мацюк Н.І. З досвіду роботи асистента вчителя з немовленнєвою дитиною. URL: <https://naurok.com.ua/z-dosvidu-roboti-asistenta-vchitelya-384357.html> (дата звернення: 20.03.2024).
32. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
33. Михнюк М. І.. Майстер-клас як форма обміну передовим педагогічним досвідом. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77240636.pdf> (дата звернення: 20.03.2024).
34. М'яснікова Г.В. Науково–методичне підґрунтя використання ігор в роботі по формуванню лексико-граматичної системи мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ III рівня. Актуальні питання корекційної та

інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. С. 247-253.

35. Навчальні програми для підготовчого, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Підготовчий, 1– 4 класи. Природознавство / уклад: Трикоз С. В., Блеч Г. О.

36. Нова українська школа: Порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

37. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник; за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. К., 2018. 252 с.

38. Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. / за ред. В.М.Чайки. Тернопіль: ТНПУ, 2020. 165 с.

39. Пятак Н., Лемещук М. Проблеми розвитку комунікативних умінь молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки. Вип. 9 : Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика : матеріали 9-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 березня 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [головред. Малишевська І. І.[та ін.]. Умань: Візаві, 2023 р. С. 140-142.

40. Сас О. Лінгводидактична спадщина Є. І. Тихеєвої у збагаченні словника дітей дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2014. №6 (113). С. 41-44.

41. Созонюк О.С., Ковальчук І.В. Логопедична робота з розвитку пізнавальної діяльності дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали II Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І. Поніманської. Рівне: Видавець О. Зень, 2019. С. 86-88.

42. Спаських І. Є.,Ткаченко Л. П. Сучасні підходи до комунікативного розвитку дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми

потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: збірник наукових праць. Харків, 2023. С.554-555

43. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали / укладач Софій Н. З. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.

44. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В.; за ред. А. А. Колупаєвої. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 335 с.

45. Стрілець А.В. Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції молодих учених і студентів, 27-28 жовтня 2016 р., Мукачево / Ред.кол. : В.І.Кобаль (гол.ред.) та ін. Мукачево: МДУ, 2016. С. 61, 62.

46. Таранченко О. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: Навчально-методичний посібник / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда; за заг. ред. Колупаєвої А. А. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 124 с.

47. Темрук О.В. Розвиток особистісної зрілості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2006. 288с.

48. Тесля Е. Розвиток мовлення в дітей середнього дошкільного віку в контексті спілкування з дорослими. Сучасна гуманітаристика: збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 9 грудня 2019 р. Переяслав (Київ. обл.), 2019. Вип. 14. С.101-103.

49. Тубичко Ю. О. Формування комунікативної компетентності у дітей 5-6 років з загальним недорозвиненням мовлення. *Перспективи та інновації науки*. 2021.№ 5(5). С. 592-605.

50. Турчина-Приходько С.М., Бондар В. І. Зміст корекційно-розвивальної роботи з подолання недоліків лексико-граматичної будови

мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: збірник наукових праць. Харків, 2023. С. 572-575.

51. Фаласеніді Т. М. Стратегії навчання та педагогічна підтримка учнів з гіперактивними розладами та дефіцитом уваги в умовах загальноосвітньої школи: Методичні вказівки. Львів: Свічадо, 2016. 88 с.

52. Федів Ю.В. Обстеження граматичної будови мовлення. URL:<https://vseosvita.ua/library/prezentacia-tema-obstezenna-gramaticnoi-budovi-movlenna-179378.htm> (дата звернення: 20.03.2024).

53. Федорова Н., Воробйова В. Розвиток комунікативних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали III Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І.Поніманської. Рівне, 2020. С. 253- 255.

54. Харченко Т. Г., Симонова О. О. Дослідження особистісної сфери дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації (15 лютого 2018 року, м. Суми). С. 185-188.

55. Хоценко І. Використання дидактичних ігор як засобу лексико-граматичного оформлення мовлення дітей із порушеннями мовлення. URL:<https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/64-2.pdf> (дата звернення: 20.03.2024).

56. Шеремет М.К. Логопедія: підручник, третє видання, перероблене і доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 672 с.